

Ett kansliarium från Carl IX:s sista och Gustaf II Adolfs första regeringsår.

I det åren 1790—1796 publicerade verket *Sveriges rikes historia under konung Gustaf Adolf den stores regering* skildrar Jonas Hallenberg bland annat kriget mellan Sverige och Danmark 1611—1613, för vars framställning han begagnat ett omfattande, tidigare outnyttjat handskriftsmaterial. I samband med skildringen av Calmars belägring nämner Hallenberg, att efter den svenska sättningshärens ankomst svenskar och danskar utkämpade flera mindre strider, vilka medförde svåra förluster i döda och fångar för båda parterna. Som källa för denna sin uppgift hänvisar Hallenberg till »Diarium ab anno 1611. ad an. 1613». Diariet anger han som »Mscr. i Riks-Arch.»¹. Vid omnämmandet av Carl IX:s systers, hertiginnan Sofias av Saxen-Lauenburg, begravning i april 1612, hänvisar Hallenberg ånyo till samma källa, denna gång citerad som »Diarium Mscr. ab a. 1611. ad a. 1613 i RiksArch.»². Med ledning av dessa Hallenbergs hänvisningar har jag förgäves sökt efter handskriften i Riksarkivet. Vid ett besök i Uppsala 1931 fann jag emellertid, att det manuskript, som Hallenberg uppgivit skola förvaras i Riksarkivet, var ett av de tre diarium, som nu ingå i handskriften E 375 å Uppsala universitetsbibliotek. Hallenberg har säkerligen haft diariet på hemlån, ty då hans samlingar och efterlämnade papper i enlighet med bestämmelserna i hans testamente överlämnades till universitetsbiblioteket i Uppsala ingick nämnda handskrift i donationen³.

I sin översikt över innehållet i den Hallenbergska samlingen

¹ Hallenberg, a. a., s. 72 f., 76.

² Hallenberg, a. a., s. 324. — I ytterligare ett par andra fall har Hallenberg använt samma källa (a. a., s. 481, 594).

³ A. B. Carlsson, Jonas Hallenbergs anteckningar och samlingar till Gustaf II Adolfs historia i Uppsala universitetsbibliotek (Uppsala universitetsbiblioteks minnesskrift 1621—1921, Uppsala 1921), s. 498 ff. Jfr I. Wadén, Berättande källor till Calmarkrigets historia, Lund 1936, s. 42, not 2.

anför A. B. Carlsson handskriften E 375 efter bibliotekets handskriftskatalog som »Diarium öfver K. Gustaf Adolfs resor jämte några af de vigtigaste händelserna 1611—13, 1626, 1618»¹. Gustaf Petri synes vara den förste, som på senare tid använt diariet för åren 1611—13. Liksom Hallenberg begagnar han sig dock endast undantagsvis av detsamma². Diariet har senare använts av N. Ahnlund, som i samband med utgivandet av akterna från riksdagen i Stockholm 1612 vid tvenne tillfällen haft anledning att befatta sig med detsamma, vidare av W. Tham samt av undertecknad³.

Diariet i handskriften E 375 är otvivelaktigt själva originalmanuskriptet. Någon tvekan om att diariet blivit fört av en tjänsteman i kansliet och tillhört detsamma kan ej heller råda. Det är fört efter hand men därför icke dag för dag; vederbörande har skrivit in notiser då och då. Ofta torde skrivaren själv hava varit med om händelserna; ibland hämtar han sina uppgifter ur brev, ställda till konungen och kansliet⁴.

Diariet, som spänner över tiden 24 april 1611—10 mars 1613 och omfattar cirka 130 längre och kortare notiser, består av 50 opaginerade sidor, av vilka sidorna 16, 28, 42, 49 och 50 äro tomma. På de övriga sidorna äro diariets notiser synnerligen ojämnt fördelade. Diarieföraren har nämligen i regel gått tillväga på så sätt, att han anslagit två sidor åt varje månad. Å den första av dessa inför han, oavsett notisernas storlek och antal, anteckningar för månadens femton första dagar, å den andra notiserna för återstoden av månaden. En notis för exempelvis den femtonde och sista månadsdagen placerar diarieföraren i regel allra nederst, även om det finnes plats att införa den högre upp. Därav följer, att notiserna äro inskrivna på högst olika avstånd från varandra, beroende på antalet och storleken av notiserna för de olika månaderna och på kring vilken del eller delar av månaden flertalet anteckningar äro samlade.

Diariets uppställning med dess nära nog fasta indelning och sättet för fördelandet av notiserna å det anslagna utrymmet tyda på, att möjligheten för komplettering skulle hållas öppen. Även andra skäl tala härför. Å sidan för november månad har diarie-

¹ Carlsson, a. a., s. 523.

² G. Petri, Kungl. Första livgrenadjärregementets historia, Stockholm 1926, I, s. 383, 392, 408.

³ Svenska riksdagsakter I: 2: 1, Stockholm 1932, s. 178, 179; W. Tham, Axel Oxenstierna. Hans ungdom och verksamhet intill år 1612, Stockholm 1935, s. 240 ff.; Wadén, a. a., passim.

⁴ Wadén, a. a., s. 10, 11, 12, 14, 16.

föraren längst ned antecknat, utan att angiva datum, att beslut fattats om att hålla riksdag i Nyköping. Flera notiser har han ej inskrivit för denna månad men i stället i kanten anmärkt, att här skall antecknas, när Gustaf Adolf blev vald till konung samt riksdagens övriga händelser. Detta har också blivit gjort, ehuru av en annan person. I kanten å första sidan för mars månad 1612 står anmärkningen: »Huadh H. K. M.t och Rijkssens Rådth vttrattede i Stockholm». Meningen kan, i all synnerhet med tanke på den förut refererade marginalanteckningen, näppeligen vara annat än att här skall införas vad konungen och rådet uträttade. Någon komplettering har dock icke verkställts. I kanten å första sidan för september har diariet föraren antecknat, att det skall frågas efter omständigheterna under konungens färd i skärgården mot fienden. Ej heller här har någon komplettering blivit gjort.

Diariet har, som antytts, kompletterats av en annan person; även denne har troligtvis varit skrivare i kansliet. Av handstilen att döma kunna dessa notiser mycket väl vara från ungefär samma tid som de ursprungliga; i varje fall äro de inskrivna före 1624¹. Andra handens verksamhet har dels bestått i att komplettera de förutvarande notiserna, dels i att göra nya anteckningar.

Så gott som alla diariets notiser äro förda till bestämda dagar. Den allra första notisen intar en särställning, ty den däri omtalade händelsen såges ha ägt rum »i Aprilis Månat»². Nederst å sidan för november månad har vidare skrivaren, som förut sagts, infört utan datum, att det beslöts hålla riksdag i Nyköping. Å den andra helt tomma sidan, avsedd för januari 1612, såges, att sedan »herredagen» var slut, reste konungen till Jönköping. Notisen är införd i kanten. Dess ändamål är otvivelaktigt att vara en förmedlande länk och att knyta samman notisen om riksdagen med den följande redogörelsen för Gustaf II Adolfs Skånetåg under februari. För maj månad 1612 saknas daterade notiser. Å den första av de två för månaden avsedda sidorna har dock skrivaren antecknat, att »her emillen» var konungen stilla i Stockholm till den 2 juni, som i det följande omtalas. Denna notis har samma ändamål som den föregående, ty under den 30 april är infört, att konungen återkom till Stockholm, och under den 2 juni såges, att Gustaf Adolf reste söderut mot fienden. Ett liknande fall återfinner man i september. I den sista daterade notisen för denna månad d. v. s. den 9 september omtalas, att Gustaf Adolf ankom till Stockholm och sedan reste ut till Vaxholm.

¹ Wadén, a. a., s. 78, 80 not 5.

² Wadén, a. a., s. 11.

Å månadens andra helt tomma sida står i kanten, att »Her emillan» var konungen i Stockholm. Nästa notis är för den 13 oktober, och i denna uppgives, att en trumpetare sändes från Stockholm med brev till den danske konungen.

I allmänhet är författaren riktigt underrättad, men vid flera tillfällen har han dock begått misstag. Ytterst sällan är det emellertid fråga om några fel beträffande själva innehållet. Märkligt är dock att skrivaren uppger, att det var Jesper Mattsson, som utvalde de ryttare, med vars tillhjälp Gustaf Adolf utförde sin beryktade kupp mot Kristianopol. I själva verket befann sig Jesper vid denna tid i västra Sverige¹. Vid ett par tillfällen hava skrivarens fel sin grund i överdrifter eller okunnighet om danska förhållanden². Det vill emellertid synas, som om diarieföraren haft särskilt svårt att återgiva rätta data, ty han syndar ofta mot kronologien³. Denna omständighet är ett ytterligare bevis för att skrivaren ej alltid fört in sina notiser samtidigt med att de däri omtalade händelserna utspelats⁴.

Tham framhåller också, att »flera kronologiska uppgifter äro . . . bevisligen felaktiga, varför alla sådana i varje särskilt fall måste kontrolleras»⁵. Till denna uppfattning ansluter jag mig helt men skall dock här till granskning upptaga de fall, då Tham ej anser sig kunna godtaga diariets uppgifter, och det sätt, på vilket han utövar sin kontroll.

Enligt diariet uppbröt Carl IX den 9 maj från Örebro för att skynda till Calmars undsättning. Tham förlägger uppbrottet till den 5 maj⁶, enär »tillförlitligare uppgifter» lämnas i en skrivelse från köpmannen Cordt thor Helle till Berendt von Gerten, borgmästare i Reval. Denne uppger här, att Carl IX avmarscherat den 5 maj⁷. Brevet är emellertid enligt Tham skrivet den 16 juli, d. v. s. mer än två månader efter händelsen, och kan under sådana omständigheter för det första svårligen åberopas och för

¹ Wadén, a. a., s. 15.

² Wadén, a. a., s. 14.

³ Tham, a. a., s. 240; Wadén, a. a., s. 14 ff.

⁴ Även notiserna av den kompletterande handen äro i flera fall feldaterade (Wadén, a. a., s. 16 ff.).

⁵ Tham, a. a., s. 240, not 2.

⁶ Tham, a. a., s. 241 not 4, 243. — Sylvander har dateringen den 10 maj, vilket beror på, att han läst fel i riksregistraturet. Det av honom åberopade brevet för den 10 maj är nämligen daterat den 9 maj (G. V. Sylvander, Kalmar slotts och stads historia VIII, Kalmar 1873, s. 93). Petri har — ehuru utan hänvisning — samma uppgift, att konungen anträdde marschen den 10 maj (Petri, a. a., s. 373).

⁷ Tham, a. a., s. 243.

det andra omöjliga föränleda, att kanslitjänstemannens uppgift förklaras som felaktig. Den blir på sin höjd misstänkt. För övrigt kan diariet förärens datering bestyrkas från annat håll. Av en skrivelse, daterad Örebro den 8 maj, till Christer Some, framgår, att konungen ännu denna dag befann sig i Örebro. Carl IX omtalar nämligen, att han ämnar »i mårgon om Gudh will Rychie op och igenom Östergötlandh»¹. Att konungen också genomförde sin avsikt är fullt tydligt. I riksregistraturet för 1611 finnes en hel rad av brev, daterade Örebro den 9 maj. I marginalen på kopian står utanför de sista »Desse efftersch[refne] 4 bref skrifues vd af Cantzlern och Erich Elfsson sidan K. M.^{tt} drogh ifrå Örebro den 9 Maj»². Nästa brev i registraturet, till ståthållarna på Calmar, är daterat »Kelemo» (d. v. s. Tjällmo i Fin-spånga läns härad i Östergötland) den 10 maj³. Kansliskrivaren är alltså riktigt underrättad; den estniska köpmannen har gjort sig skyldig till ett minnesfel⁴.

Enligt diariet avreste Gustaf Adolf från Ålem till Nyköping den 19 oktober. Tham, som omedelbart före och efter begagnat diariet, måste ha sett uppgiften men förkastat den. Ty han uppger, att Gustaf Adolf senast den 17 oktober »landvägen» (diariet förärens använder också ordet »Landvägen») avreste till Nyköping⁵. Denna datering får Tham genom att sammanställa uppgifterna hos Messenius och i den s. k. Jon Jonssons vandringsbok⁶. Han gör nämligen gällande, att Messenius uppger, att avfärden skedde den 16 oktober. Uppgiften är beroende på felaktig interpretation av Messenius. Denne uppger blott, att Carl IX jämte Gustaf Adolf den 16 oktober avreste till Uppland. Varifrån avresan ägde rum, säges däremot icke⁷. Av den följande

¹ Carl IX t. Christer Some, Örebro 8/5 1611 (RA, RR 1611, fol. 246).

² RR 1611, vol. 2, fol. 250 (RA).

³ Carl IX t. ståthållarna på Calmar, Tjällmo 10/5 1611 (RA, RR 1611, fol. 250).

⁴ Skrivaren uppger i den närmast föregående notisen, att Gustaf Adolf den 8 maj avtågade från Jönköping till Skara. Tham anser, att det är möjligt, att uppgiften är riktig, eftersom Gustaf Adolf nämnda dag egenhändigt undertecknat en i Örebro daterad skrivelse (Tham, a. a., s. 243 not 3). I ovannämnda brev till Christer Some av den 8 maj skriver konungen, att Gustaf Adolf »Rycker idag sin Koos, öfuer Tijweden medh det folk han hoos sig hafuer». Man torde alltså knappast kunna betvivla kanslissekreterarens uppgift, och det kan icke vara riktigt, att Gustaf Adolf, som Petri uppger, uppbröt den 7 maj (Petri, a. a., s. 373).

⁵ Tham, a. a., s. 254.

⁶ Tham, a. a., s. 254 not 3.

⁷ J. Messenius, Scandia illustrata, tom VIII, s. 116.

satsen framgår emellertid klart, att Messenius icke avsett Ålem utan en plats söder om Ålem¹. Den ort, Messenius haft i åtanke, är Ryssby, ty han har på denna punkt som källa utnyttjat just diariet². Och enligt detta begåvo sig Carl IX och Gustaf Adolf den 16 oktober från skansen d. v. s. Ryssby till Ålems prästgård. Messenius' uppgift avser alltså ej Gustaf Adolfs avresa från Ålem. Och den kan ej »verifieras» av anteckningen i Jon Jonssons vandringsbok, att denne den 17 oktober mötte Gustaf Adolf och drottning Christina mellan Vimmerby och Hultsfred³. Jon Jonssons uppgift står alltså ensam mot diariets, att avresan från Ålem ägde rum den 19 oktober. Den sistnämnda kan därmed ej utan vidare förkastas — men naturligtvis ej heller reservationslöst godtagas utan ett bestyrkande från annat håll⁴.

Jag skulle ej här så ingående uppehållit mig vid dessa i och för sig föga betydelsefulla dateringar, om det ej varit så, att året 1611 i många fall bjuder på en förvirrad kronologi i följd av motstridande uppgifter i olika dagböcker och ögonvittnens berättelser, vilket medfört skiljaktiga uppgifter i den historiska litteraturen. Det har därför syntts nödvändigt att söka fastslå vetenskapligt hållbara principer för nående av kritiskt tillfredsställande resultat.

För Johannes Messenius' framställning av händelserna inom Sverige under året 1611 har diariet — jämte en av tygmästaren å Calmar slott skriven berättelse om belägringen — varit själva huvudkällan. Stora partier av Messenius' skildring äro helt enkelt intet annat än en översättning och kompilation av diariets och tygmästarens notiser. Saken är så uppenbar, att det förvånar, att förhållandet ej blivit uppmärksammat⁵. Det är givet, att under sådana omständigheter man icke kan bestyrka en uppgift

¹ Caeterum in absentia filii, Rex Carolus, etiam aliis intentus Regni negotiis, publicat comitia in Novembri celebranda, & indigena milite domum remisso, sed alienigena per Smalandiam in hybernis relicto, XVI. Octobris, cum Duce Gustavo, aliisque non paucis, Uplandiam versus admodum aeger festinat. Quocirca cum venisset Alhemium, ibi cymbae imponitur, & Nycopiam devehitur (Messenius, a. a., VIII, s. 116).

² Wadén, a. a., s. 96 not 3.

³ Jon Jonssons Wandrings Book 1582—1620, s. 55 (KB, I. j. 3).

⁴ Den 16 oktober har Christinas köksskrivare Jöns Olofsson enligt hjonelagslängder m. m. för Handbörds och Stranda härader i Ålem kvitterat en större proviantmängd till drottningens hov (KA, Landskapshandlingar, Småland 1611, nr 8). Denna dag hava alltså Christina och Gustaf Adolf sannolikt ännu befunnit sig i Ålem och torde väl knappast den 17 oktober hunnit ända upp mot Vimmerby.

⁵ Wadén, a. a., s. 81 ff., 96 f.

i diariet med Messenius' framställning eller tvärtom. Då Tham som stöd för diariets meddelande, att Gustaf Adolf gjordes »varaktig» den 24 april, anför, att dagen »stämmer» med Messenius' uppgift, använder han också ett kontrollsystem, som givetvis icke kan godtagas¹. I alla de fall Messenius öser ur diariet, blir dennes framställning en sekundärkälla utan vittnesvärde.

Vid utgivningen av diariet har eftersträfvats att, så långt möjligt varit, återgiva detsamma på så sätt, att man får en riktig uppfattning om handskriftens utseende. Texten har ordagrant återgivits. Förkortningarna hava, i de fall då ingen tvekan kan råda om utskrivningen, blivit upplösta. De supplerade bokstäverna hava satts inom klammer.

Notiserna av den ursprunglige diarieföraren äro satta med antik, anteckningarna, härrörande från den kompletterande han-

¹ Tham, a. a., s. 240 not 2. Tham har undgått att i övrigt bestyrka diariets uppgifter med tillhjälp av Messenius' berättelse. Att han ej haft blicken öppen för förbindelsen mellan källorna framgår emellertid även tydligt därav, att han hänvisar till Messenius i stället för, som rätteligen bort göras, till diariet (Tham, a. a., s. 240 not 2, s. 254 not 2, 3). Tham påpekar, att Messenius felaktigt meddelar, att ständerna voro samlade i Örebro, vilken uppgift ofta återkommer i den historiska litteraturen (Tham, a. a., s. 240 not 2). Det är nog så riktigt, men vad är anledningen till Messenius' misstag? Enligt den första notisen i diariet höll Carl IX »Herredagh vthi Örebro, i Aprilis Månat». Ordet »herredag» kan betyda såväl »riksdag» som »herredag» d. v. s. ett möte av »herrar». Först under 1600-talet undanträngde nämligen ordet »riksdag» det gamla »herredag» som beteckning på folkrepresentationens sammankomster (Sveriges riksdag I: 1, Stockholm 1931, s. 5; Nordisk familjebok, tredje upplagan, IX, sp. 928), och kansliskrivaren har vid annat tillfälle använt just ordet »herredag», ehuru det är fullt tydligt, att han därmed syftar på en »riksdag» (diariet s. 15, 18). Messenius har, utan att tänka sig för, identifierat diarieförarens »Herredag» med en riksdag och skrivit »Ordines mense Aprili congregat Oerebrogiae» (Scandia VIII, s. 109), och så har uppgiften vandrat vidare i litteraturen. Det är därför icke riktigt, när Ahnlund säger, att en »riksdag» i Örebro i april 1611 framkonstruerats av Werwing (N. Ahnlund, Ståndsriksdagens utdaning [Sveriges riksdag I: 3, Stockholm 1933, s. 580]). Ty Werwing är, som Verner Söderberg visat, knappast något annat än en ren översättare av Messenius (V. Söderberg, Historie-skrivaren Arnold Johan Messenius, Uppsala 1902, s. 93 ff. Jfr Wadén, a. a., s. 79 not 2), och i detta fall har han fullständigt ord för ord översatt sin förlaga (jfr Scandia VIII, s. 109, rad 45—s. 110, rad 3 med J. Werwing, Konung Sigismund och konung Carl den IX:des historier, II, Stockholm 1747, s. 220, rad 33—s. 221, rad 4).

den, med kursiv stil. I noter har anmärkts, när diariet innehåller felaktiga uppgifter. Detta får dock ej fattas som så, att alla övriga notiser skulle vara riktiga.

En rent verbal förbindelse råder ofta mellan Gustaf II Adolfs skrivelser och anteckningarna i dagboken¹. Det ligger däri intet egendomligt, ty både breven och diariet hava ju tillkommit i kansliet; ofta hava kanske både brev och anteckningar skrivits av samme person.

Sid. 1.

Anno etc. 1611.

Holt H. K. M.^{tt}: höglofligh hoos Gudh i åminnelse: | saligh Konung Karl etc., Herredagh vthi Örebro, i Aprilis Månat².

Sid. 2.

April.

24. Blef hans Furstelige Nåde, Hertigh Gustaf Adolph etc. gjordt warachtigh, af H. K. M.^t emillan 8. och 9.

Kom tijdender ifrå Stådtholleren på Calmare Slott, att the Danske wore i optogh öfuer grentzen, att beleggia Calmar.

30. Wart Herredagen fulbordat och ändat.

Sid. 3.

MaI.

8. Vpprychte Hans. F. N.^{de} hertigh Gustaf etc., medh sitt Componi och vnderhafuende Krigzfolk, ifrå Örebro till Skara, emot the danske.

9. Vprychte H. K. M.^t medh een hoop Krigzfolk, den wä-

¹ Jfr exempelvis notisen av den 11 februari 1612 om striden vid Vittsjö med Gustaf II Adolfs brev till hertig Johan, daterat Barkeryd ¹³/₂ 1612 (RA, RR 1612, fol. 66), anteckningen den 1 mars om den svenska segern vid Nya Lödöse med konungens skrivelse från Höjentorp till Jakob Jakobsson samma dag (RA, RR 1612, fol. 89) och redogörelsen för de svenska framgångarna den 16 och 17 juli med det från Högsby daterade brevet till drottningen av den 22 juli (RA, RR 1612, fol. 346).

² Ungefär en cm. under denna notis finnas några fullständigt odechiffrerbara tecken.

gen ått Wadstena: Hennes M:^{tt} Drottningen blef qwar i Örebro.

11. Kom Hans. K. M.^{tt} till Wadstena.

Sid. 4.

MaI.

18. Iffrå Wadstena till Jönköpingh ¹.
 23. Vpprychte H. K. M.^t och H. F. N.^{de} hertigh Gustaf etc. samt medh heela Krigzmachten, emot Fijenden the Dansche, ifrå Jönköpingh; Och hade sin första Natte-läger i Elgerödth ², 2. i Sandsjö ³, 3. Hwetlanda, 4. Mere-sjö ⁴, 5. Högby, 6. Ålhem, 7. Långmåla, 8. Rijsby.
 27. Fik Juten Calmar Stadh in, medh Storm, och mist i Tre stormningar öffuer 1500 man ⁵; och thesse ⁶ af Adel blefue slagne; Melcher Rantzou, Lucas Krabbe, Caspar Minlitz, Jacob Bille samt andre flere af Adel ⁷.

¹ Breven i RR äro från och med denna dag daterade från Jönköping. Diarieföraren avser sannolikt med sin anteckning, att konungen den 18 maj inträffade i Jönköping på sin resa från Wadstena, ej att han nämnda dag lämnade Wadstena med Jönköping som mål.

² Nu Elgaryd, by i Malmbäcks s:n, Västra h:d, Jönköpings län.

³ Norra Sandsjö s:n, Västra h:d.

⁴ Möjligen nuvarande Myresjö s:n, Östra h:d, 10 km. sydväst Vetlanda. Myresjö borde dock nämnts som nattläger nr 3 och Vetlanda som nr 4, eftersom Myresjö ligger mellan Norra Sandsjö och Vetlanda. Skrivaren kan dock ha omkastat ordningen. Det har han nämligen gjort med Långemåla och Ålem. Långemåla ligger ju mellan Högby och Ålem, ej mellan Ålem och Ryssby.

⁵ Siffran är uppenbar överdrift. Danska källor angiva förlusterna till väsentligt mindre (Tobias Lautterbach t. Christian Friis, Calmar ^{27/5} 1611 [Rigsarkivet, Köpenhamn, TKIA—1670, Indkomne Breve 1600—15]; Breide Rantzau t. Christian Friis, Calmar ^{27/5} 1611 [Aarsberetninger fra det Kongelige Geheimearchiv VI, Köpenhamn 1876—82, sid. 204]).

⁶ Efter ordet »och» har skrivaren först skrivit ordet »miste» men omedelbart ändrat sig och överstrukit detsamma och i den löpande texten fortsatt med orden »thesse af» etc.

⁷ Krabbe stupade först den 12 juni och en Jakob Bille har aldrig existerat (Wadén, a. a. s. 14, not 2). Melcher Rantzau och Kaspar Mildnitz nämnas däremot som fallna i danska källor (Nye Danske Magazin II, Köpenhamn 1806, s. 13; Historiske Samlinger og Studier, udg. ved H. Rördam, I, Köpenhamn 1891, s. 292).

Sid. 5.

JunI.

10. Kom H. F. N.^{de} hertigh Johan etc. medh sitt Folck, ifrå Östergötland till H. K. M.^t till Ålhem, der hans K. M.^t hadhe sitt Siette Natfläger ¹.
12. Ahnkom H. K. M.^t hans F. N.^{de} hertigh Gustaf etc. och Furstelige Nådhe Hertigh Johan etc., medh heela Krigzmachten vnder Calmerne, widh Middagztijdh; och rychte medh een hoop Ryttere ² och Taubens Soldater in vnder the Danskes Skantz, och Skermytzeleredhe; Där fienden föll fluxt vtt, medh heela sin macht | : 3 gång-er: | huar gångh de vttfölle, slogh H. K. M.^t dem, medh hugg och slagh tilbake in i deres Skantz igen.

Och miste the Danske på samma dagh widh pass 700 Man ³, såsom och finge våra Johan Frijs ⁴ tilfånga, för vthan stoor hoop af the danske Adel som blefue då slagne.

Sid. 6.

JunI.

15. Skref H. K. Mt Konungen i Danmark till, att han än ytterligere wille sigh betänkia och afstå medh sitt onda företagande, och elska Fredhen.
23. Blef effter K. M.^{ts} befallningh, af Öffuersten Jesper Matzson vthwaldh bedste Ryttere någre af hwar Fahne, till 1500 man ⁵.
24. Vprychte H. F. N.^{de} hertigh Gustaf etc. medh förb.^{te} 1500. Man, ifrå Calmare Skantz, öfuer grentzen till Kristianobel ⁶.

¹ Konungen och hertigen möttes förmodligen i Ålem den 7 juni. Den 10 juni hade Carl IX hunnit ända till Ryssby (Wadén a. a., s. 15 not 3).

² Efter »hoop» skrev diarieföraren först »Folk» men strök omedelbart över detta ord och fortsatte med »Ryttere» etc.

³ Skrivaren överdriver med all sannolikhet de danska förlusterna.

⁴ Brorson till kanslern Christian Friis till Borreby (Breide Rantzau t. Christian Friis, Calmar ¹⁴/₆ 1611 [Aarsberetninger fra det Kongelige Geheime-archiv VI; s. 209]).

⁵ Jesper Mattsson befann sig vid denna tid i Västergötland (Wadén, a. a., s. 15).

⁶ I marginalen utanför denna notis är tillskrivet »Johannis afton».

25. Förstördhe H. F. N.^{de} Stadhen Kristianobel, der H. F. N.^{des} medföllliande Krigzfolk fick mykit frijbytte; Såssom och fååt opå Konungzhuuset 26. Fänickor och Een Cornet, som Konungen i Danmark hadhe lathet göre ått sin Lijffphane, där stogh¹ Christianus och hans Wapn målat opå.

Sid. 7.

Juli.

then 8 July stodh skyrmitzlen emillan oss och Juten.

10. *venerunt naues nostrae, anchoras iacientes sub arce. Et Eodem die prouocatus Danus ad certamen, sed noluit.*

17. ²

17. Skuto wåra af Slottedh Calmar, Eeldh opå Stadhen, och medh dett samma³ lätt H. K. M.^t storma på — 3 sijdhor, der H. K. M.^t miste — 1000 man.

quo die venerat Jesperus Mathiae cum suis copijs ex vestrogothia⁴ och med thett samma föllo wåra af slottet menandes kunna få honom igen, settandes eld på hono[m], men thet lyckades inthet.

Sid. 8.

Juli.

18. Afferdade H. K. Mt Olof Hårdh, Steen Claussen, Godert Hane, och Joen Andersson till Liungby medh een hoop Folk emoot fienden, där de låge i Tree wekor i Bråtten,

¹ Ursprungligen har stått »och stogh». Ordet »och» har emellertid blivit överstruket och i marginalen omedelbart framför har i stället tillskrivits »där».

² Hand nr 2 har endast skrivit själva datum »17», vilket förmodligen beror på att skrivaren plötsligt upptäckt, att den ursprunglige diarieföraren redan inskrivit en notis för denna dag. Han har därför i stället fört in sin anteckning för den 17 juli efter nämnda notis.

³ Efter »samma» skrev diarieföraren först »stormadhe» men ångrade sig omedelbart, strök över det nämnda verbet och fortsatte med »lätt H. K. M.^t storma på».

⁴ Jesper Mattssons armékår anlände antagligen till Calmar den 16 juli (I. Wadén, Samtida bilder över belägringen av Calmar stad och slott år 1611, Rig 1936, s. 88, not 22).

och förhindrade tilförningen ifrå them som låge i Calmar stadh och Skantz¹. *Nocte eadem*² föllo jutharna vth och slogo vårt folk vthur löpare grafwen och togo henne ihn.

19. *wille Juten intaga vår skantz på grimmeskär*³, *men han fick wacker hugg thär.*
23. *låtes Jutharna wela storma vår Skantz, och i thet togo the bort boyorten, med lodierna thär på många Skytt, och 2 våre Skantzar, thär vårt folk stupadhe mycket.*
24. Kom H. K. M.^t till Rijsby tilbake ifrå Calmar med hela lägret.
30. *föll Juten till vår skantz och wille honom intaga, och wanckade store hugg på bådhe sijdor, dock vthråttade han inthett.*

Sid. 9.

Augustj.

1. Skött Juten fast på Calmare Slot. N:—380. skått Natt och Dagh.
3. Gaffz op af Förråderen Christiern Summe Calmare Slått *summo mane.*
8. Jutar finge Borkholms Slått in, *och landet af Johan Månson*⁴, *mädan folket icke wille stå bij med honom.*
10. *Augusti ryck[t]e vårt hela läger från Rysby in til Calmarne thär vthmanandes Juthen, men han kom inthett, och samma nat til Rysby igen.*

Sid. 10.

AugustI.

20. Ankommo till H. K. M.^t till Rijsby Skantz Hollenske Legater.
22. Föll Juten vtt ifrå Calmar, medh sin heela Krigzmacht⁵,

¹ De uppräknade hövitsmännen sändes redan i slutet av juni till Ljungby s:n, Södra Möre h:d, Kalmar län (I. Wadén, Berättande källor till Calmar-krigets historia, s. 16).

² Efter »*eadem*» skrev diariet föraren först »*die*» men strök sedan över ordet.

³ Grimskär, befäst holme i Calmarsund.

⁴ Johan Månsson Ulfsparre, ståthållare på Borgholm.

⁵ Orden »*medh sin heela Krigzmacht*» äro tillagda ovanför raden.

- och kom vnder Rijsby Skantz, i den acht att storma Skantzen¹, och drifue H. K. M.^t dädhan, der de låge i 3. nätter, och holle Skermytzel dagligen med H. K. M.^t och föl mycket folk af wåre såsom och dagen efther.
24. Föll H. K. M.^t vthur Rijsby Skantz, och slogh Juten vthur sin Skantz medh hugg och Slagh, allt in vnder Calmare stadh². *quo die et legatos post audientia[m] ascepit conuiuio etc.*
28. *ryckte Juten vp af sit läger thet han wed Rysby icke långt ifrån wårt hadhe, åth Calmar. och wår K[onung] med hele lägret efther men han hynte hono[m] inthet.*
31. Afreeste för.^{te} Hollendske Legater ifrå Rijsby Skantz med wänligh Contract³.

Sid. 11.

SeptembrI.

4. Ankommo till H. K. M.^t till Rijsby Skantz Engelske Legater, vttskickade af Konungen i⁴ Engeland, på een förlikningh, emillan wår Nådige Konung, och K.[onungen] i Danmark. N: Jacob Spentz *quos sequenti die ascepit conuiuio post audientia[m]*⁵.
- 11 ryckte juten vp ifrå Calmar åth Danmarck med 3 fanor Ryttare och 3 fanor fotfolk, och wåra efther honom, men the hynten icke.*

¹ Danska armén avtågade från Calmar den 20 augusti (Wadén, a. a. s. 16, not 1).

² Danskarna blevo ej tillbakadrivna till Calmar utan förblevo i Ryssby till den 28 augusti (Historiske Samlinger og Studier, udg. ved H. Rördam, I, s. 297). Jfr följande notis av den kompletterande handen.

³ » Biavskedet » åt sändebuden är daterat den 2 september (RA, RR 1611, fol. 374), och såväl enligt egen som Axel Oxenstiernas utsago avreste de den 3 september (Rapport van de Heeren Admiraal Opdam, Raetsheer Hoogebaets ende Burgemeester Dirck Bas — Algemeen Rijksarchief, Haag, Legatie nr 285; Rikskansleren Axel Oxenstiernas skrifter och brevrexling, I:1, s. 47). Jfr Sylvander a. a. s. 321.

⁴ Efter »i» skrev diarieföraren först »Danmark», vilket han dock omedelbart strök över.

⁵ Jakob Spens var vid denna tid icke i Sverige (Carl IX t. Jakob Spens, Ryssby ²⁷/s 1611 (RA, RR 1611, fol. 375). Jfr Sylvander, a. a., s. 322.

14 ryckte våra til Calmar och wille sloss med Juten och finge wackert byte thär.

Sid. 12.

SeptembrI.

26. Drogh H. F. N.^{de} hertigh Gustaf etc, medh 2000 man öfuer på Öland, seendt om affton ¹ och intogh H. F. N.^{de} samma Natt heela Landet, och lätt slå ihjel alle the Danske som the öfuerkommo, till ² hundra man, Och straxt andre dagen derefter, lätt H. F. N.^{de} belägra Borkholms Slott.

Sid. 13.

OctobrI.

9. Intogh Hans. F. N.^{de} Borkholms Slätt ifrå Jutar.
 15. Kom H. F. N.^{de} tilbake igen ifrå Öland till Rijsby Skantz ³.
 16. Blef mästeparten af inledske Krigzfolket förlåfuaat hwar heem till sitt till Wårdagen. Män the vttlendske blefue förlagde i Borgeläge vtbi Småland ⁴.
 Samma dagh vprychte H K. M.^t och H. F. N.^{de} hertigh Gustaf etc. ifrå Skantzen till Ålhem Prestegårdh ⁵.

¹ Skrivaren har förlagt Gustaf Adolfs landstigning på Öland til den 26 september. Siffrorna ha emellertid blivit överstrukna och dateringen (säkerligen av en annan hand) ändrad till den 20 september. Messenius säger, att landstigningen ägde rum den 20 september (Scandia illustrata VIII, s. 116), och ändringen måste alltså vara gjord före 1624, vilket år Messenius hade sin historia färdig (H. Schück, Messenius. Några blad ur Vasatidens kulturhistoria, Stockholm 1920, s. 284, 295 ff., 299). Fråga är f. ö., om det ej är Messenius, som gjort ändringen.

² Skrivaren har lämnat ett tomrum. Avsikten har tydligen varit att senare komplettera uppgiften.

³ Diariet uppger, att Gustaf Adolf den 15 oktober återvände till Ryssby och ej till Ålem, som av Thams framställning synes framgå (Tham, a. a., s. 251 not 8).

⁴ Order om förläggning i borgläger hade redan den 19 september utgått till de olika förbanden (RA, RR 1611, fol. 414 ff.).

⁵ Dateringen är sannolikt felaktig, då Carl IX förmodligen alltifrån den 2 oktober haft sitt kvarter i Ålem. Thams framställning förefaller på denna punkt oklar. Han synes dock göra gällande, att Carl IX redan omkring den 20 september definitivt lämnat Ryssby (Tham, a. a., s. 251 not 6), vilket knappast kan vara riktigt. Jfr Sylvander, a. a., s. 342 ff. I annat sammanhang hoppas jag få tillfälle återkomma till denna fråga.

Sid. 14.

OctobrI.

19. Vprychte H. K. M.^t ifrå Ålhem Prestegårdh på heem resan ått Nyköpingh, Siöledes på een Bååt ¹.
Samma dagh förreste H. F. N.^{de} Landwägen ått Nyköping.
26. Ahnkom H. K. M.^t till Nyköpingh, och war mächte illa siuk, och inthet förmåtte.
27. Kom H. F. N.^{de} hertigh Gustaf etc. om Midnatztidh ² till Nyköpingh, landwägen, ifrå Ålhem.
30. Afsompnade i herranom Christo H. K. M.^t alles wår Nådigeste herre, om middagen Kläckan Elfue.

Sid. 15.

NovembrI ³.

- 5 *begyntes herredagen i Nyk[öpingh].*
- 10 *opsade drotningen och h[ertigh] Johan sig regeringen til h[ertigh] Gustaf wår k.[onung].*
16. *antog han Regeringen ⁴.*
31. *pacta comitii.*
Blef berammat Rijksdagh att hollas skulle i Nyköpingh ⁵.

Sid. 16.

Sid. 17.

Anno etc. 1612. JanuarI.

2. *barss K[onung] Carls lijck ned i Saalen på Nykioping ⁶.*

¹ Uppgiften om dagen för konungens avresa är möjligen ej riktig. Tham säger — utan källhänvisning — att avresan skedde den 21 oktober (Tham, a. a., s. 254). Att märka är, att konungens skrivelser t. o. m. den 21 oktober alla äro daterade Ålem (RA, RR 1611). Jfr Sylvander, a. a., s. 345, not 1.

² Diarieföraren skrev först efter »om» ordet »Midda» men ångrade sig omedelbart och strök över detsamma.

³ I marginalen står: Her skall införas, när H. F. N.^{de} hertigh Gustaff Adolph etc. blef vttkorat till allas wår Nådigste K[onung] och herre etc. och huadh mehre på Herredagen blef besluthet».

⁴ Riksdagen började den 10 december, avsägelsen skedde den 16 december och Gustaf Adolf tillträdde regeringen den 26 december (Wadén, a. a., s. 17 f.).

⁵ Notisen står längst ned å sidan. Före »Blef» skrev diarieföraren först »Begyntes» men strök omedelbart över detta ord och började så i stället meningen med »Blef».

⁶ Konungens lik nedbars den 5 januari (Wadén, a. a., s. 18, not 3).

5. *Jan. drog K[onung] Gustaf från Nyk[ioping] åth Calm[are] til vår Skantz* ¹.

Sid. 18.

Sedhan Herredagen wartt ändat drogh H. K. M.^t neder ått Jöneköping ².

Sid. 19.

FebruarI.

5. drogh H. K. Mt Konungh Gustaf Adolph etc. Ifrå Jöneköpingh ³ öffuer grentzen in i Danmark, medh 3000 man, och 3 mijl in öfuer till een Prästegårdh, der een hoop bönder låge i Wacht, och Nils Stiernskö[l]dh medh någre Fahner och Fänickor Kringhwärfde Prästegårdhen, och een hoop bönder ihjelsloge, en hoop sloppe vndan, deras Öfuerste tilfångatagen, b^{dt} N: N:
6. drogh H. K. M.^t medh Krigzfolket på een mijl när Wää Stadh, och slogh sitt Natfläger, vthi een stoor bonde By, där H. M.^t lätt skiuta Swenske lössen medh Fälttstycker, och slå på Herpuukerne och blåsa medh Trommeterne till afton måltijdh.
7. Kom H. M.^t för Wää Stadh och holt medh Krigzmachten der vthan före så länge Nils Stiernschildt rychte medh någre andra der in och qwarterade Staden, effter Borgerskapet wore alle för rymbde.

Sid. 20.

FebruarI.

8. Ryckte K. M.^t sedhan Stadhen war skiöflat och afbrändt i grund, widh kläckan tu efter middagen till een Prästegårdh.

¹ Gustaf II Adolf avreste den 10 januari (Wadén, a. a., s. 18, not 3). Med skansen avses Ryssby.

² Denna notis står i marginalen å den i övrigt helt tomma sidan.

³ Orden »Ifrå Jöneköpingh» äro av samma hand tillskrivna ovanför raden. Från Stockholm reste emellertid Gustaf Adolf över Västervik till Ryssby, och tåget till Skåne gick över Älghult och Växiö (A. Larsen, Kalmarkrigen, Köpenhamn 1889, s. 173 ff.), varför uppgiften om att Gustaf Adolf skulle haft Jönköping som utgångspunkt för infallet i Skåne är felaktig.

9. Drogh K. M.^t der ifrån och till en annan Prästegårdh.
 10. Reste H. M.^t till Wijsiöö ¹.
 11. Medhan K. M.^t lett Marcera måste folket och Archelijt samt Trossen sin Kooss in öffuer Swenske gräntzen, och H. M.^t medh een lithen hoop wore säkre der efter; kom Fienden medh dett samma oförmodendes och kiorde dem vthi ett Pass, där någre af våre drunknade, dogh fleere Jutar.
 Blef Herman Wrangel och Tijdheman Schroo af Jutar till fånga tagne, Baltzar Wernsteen, Abel Suenske och någre andre flere blefue ihjel slagne ².
 Såssom och H. K. M.^t sielff war i stoor fahra, och lågh i Passet ³.
 15. Kom H. K. M.^t tillbaka ifrå Danmark till Jöneköpingh.

Sid. 21.

FebruarI.

23. Vprychte H. K. M.^t ifrå Jöneköpingh nedher ått igen.
 24. Kom H. K. M.^t till Tranamo ⁴.
 Samma dagh fick H. K. M.^t tijdender, ifrå Hans Furstelige Nåde hertigh Johan etc. att H. F. N.^{ds} reese hade

¹ Nu Vittsjö s:n i Västra Göinge h:d, Kristianstads län.

² Herman Wrangel var chef för konungens livfana (Handlingar til uplysning af svenska krigs-historien, Stockholm 1787, s. 21), Tideman Schrow polsk hövitsman, använd av Carl IX för enskilda uppdrag (RR 1611 passim; RR 1612, fol. 85), Baltzar Wernstedt, Gustaf II Adolfs kammarjunkare (F. Wernstedt, Ståthållaren Christoffer Wernstedt 1542—1627, Stockholm 1929, s. 34) och Abel Svenske chef för en fana ryttare (Fullmakt för Abel Svenske, Ryssby ^{21/9} 1611— RA, RR 1611, fol. 415).

³ Här kommer till synes en från andra källor skiljaktig version om konungens livsfara. Det talas icke om brusten is på ett vattendrag, utan diarieföraren uppger, att striden ägt rum i ett »pass». Samma uppgift meddelar Axel Oxenstierna i februari 1612 Jakob De la Gardie (Axel Oxensternas skrifter och brevexling, I: 2, Stockholm 1896, s. 38). Av intresse är, att man här får »officiös» bekräftelse på Gustaf II Adolfs livsfara. Konungen nämner ingenting om densamma i sin egen skildring av striden, och han dementerar senare uttryckligen uppgiften om att han skulle varit i fara (Gustaf II Adolf t. hertig Johan, Barkeryd ^{13/2}, t. Jakob Jakobsson, Højentorp ^{1/3} 1612 — RA, RR 1612, fol. 66, 89).

⁴ Tranemo s:n, Kinds h:d, Älvsborgs län.

lykeligen tilgångit i Danmark, såssom och opbrändt heela Warbärgz lähn, och 18. Kyrke Sochner i Halland.

Sid. 22. FebruarI.

28. Kom H. K. M.^t till Högentorp ¹.

Sid. 23. MartI.

1. Fick H. K. M.^t skrifuelsse till Högentorp ifrå Jesper Matzson, att hans reesa war lykeligen tilgât emoot Fienden som låge i läger vthi Nylösee ², och hadhe 200 Tydske Soldater godhwilleligen gifuit sigh till Jesper, efter han hade gifuit dem qwartier. Men af the Danske 300 lathet ihielslå. Såssom och fååt 4. sköne Messingz Fäldt stycken, huilket war skeet den 26. Februarij.
3. Ifrå Högentorp till Marieholm ³,
8. Ifrå Marieholm till Örebro ⁴.
14. Kom H. K. M.^t till Stokholm ⁵,

Sid. 24. MartI.

28. Ahnkommo Ryske Senningebudh till Stokholm 70 Man starke.

Sid. 25. April.

6. Wore Ryske Senningebudh till Audiens på Stokholms Slott, hoos H. K. M.^t
Samma dagh föreeste hennes Mt Drotningen till Nyköping.

¹ Nu Höjentorp, kungsgård i Eggby s:n, Valle h:d, Skaraborgs län.

² Nya Lödöse.

³ Kungsgård (nu landshövdingeresidens) invid Mariestad.

⁴ Konungen har sannolikt redan den 7 mars varit i Örebro, ty nämnda dag är utfärdad en beställning för Jakob Danker, daterad Örebro (RR 1612, fol. 99), och den 9 mars har Gustaf Adolf hunnit ända till Ulfvesund, nuvarande Kungsör (RR 1612, fol. 99 f.).

⁵ I marginalen längst ned å sidan är skrivet: »Huadh H. K. M.^t och Rijkssens Råd h vttrettede i Stokholm».

8. Förreste H. K. M.^t till Nyköping, i den acht att lathe före sin Salige Kähre herfaders Lijk till Strängnes.
 15 fördes K[onung] Carls lijk ifrån Nyk[ioping] åth Streg-näs ¹.

Sid. 26.

April.

15. Vptrycktes ifrå Nyköping medh Saligh och höglofligh Konungh Karls Lijk.
 21. Stogh höglofligh Konung Karls begrafning vthi Strängnes Domkyrkia, medh sådan process som der till hörde; Och desse effter:^{ne} herrer boro Regalia, Greffue Magnus ² Cronan, her Jöran Gyllenstierne Spijran, Axel Rynningh Swerdet, her Axel Oxenstierne Guläplet, Sefuedh Ribbingh, Nykelen.
 22. Stogh Furstinnes på Ekholmsundz, Frw Sophias begrafningh ib[ide]m ³.
 30. Kom H. K. M.^t ifrå begrafningen till Stokholm.

Sid. 27.

MaI.

Her emillen war H. K. M.^t alt stilla i Stokholm in till 2. Junij som efter föllier ⁴.

Sid. 28.

¹ Andra handen har förmodligen infört denna notis, innan skrivaren hade upptäckt, att en notis av samma innehåll var inskriven å bladets andra sida. Den äldre anteckningen förlade emellertid händelsen till den 18 april och diarieföraren nr 2 strök därför över »18» och ditsatte i stället »15», varigenom han fick överensstämmelse mellan uppgifterna. Den förste diarieförarens uppgift är dock riktig, ty enligt »Ordning och Process» vid Carl IX:s likfärd utfördes liket från Nyköping den 18 april och nedlades den 21 april i graven i Strängnäs domkyrka (Historiska märkvärdigheter till uplysning af svenska häfder. Andra delen. Stockholm 1767, s. 92).

² Riksdrotsen Magnus Brahe.

³ Dotter till Gustaf Vasa och Margareta Leijonhufvud och änka efter hertig Magnus av Sachsen-Lauenburg.

⁴ Notisen är inskriven i marginalen högst upp å den i övrigt tomma sidan för maj månad.

Sid. 29.

JunI.

2. Vprykte H. K. M.^t ifrå Stockholm nedher ått Grentzen emot Rijksens fiender igen.
10. Kom H. K. M.^t till Wånga i Wästergötland ¹.
11. Kom H. K. M.^t till Elijns ², till ³ Jesper Madzsson vthi Fäldtläger. Samma dagh vprychte H. K. M.^t medh Krigzfolket emot fienden till Nårsabroo ⁴.
12. Kom H. K. M.^t till Nybro ⁵, Där H. K. M.^t fick Kundskap, att fienden war för myken stark, och skulle vara i optogh, i den acht att wele förraske H. K. Mt Läger; Och war emellan Fienden och H. K. M.^t een lijthen Mijl.
13. Måste H. K. M.^t vprychia ifrå Nybro, medh heela Fäldtedh, vndan för fienden, tilbake igen till Kåltorp ⁶, och strax derifrå till Högentorp.

Sid. 30.

JunI.

15. Kom H. K. M.^t till Högentorp.
19. Vprychte H. K. M.^t ifrå Högentårp nedher igen, medh heela machten, emoot Fienden.
20. Kom H. K. M.^t till Ardalabro ⁷.
22. Kom H. K. M.^t till Biörnebro ⁸.
23. Kom H. F. N.^{de} hertigh Johan etc. till H. K. M.^t till endsätningh medh — 1000. man, till Biörnebro.

¹ Norra Vånga s:n i Skånings h:d, Skaraborgs län.

² Nu Elings s:n i Barne h:d, Skaraborgs län.

³ Efter »Elijns» hade skrivaren ursprungligen för avsikt att skriva ett ord, som började med »Sa», men han ångrade sig omedelbart och strök över bokstäverna samt fortsatte med »till Jesper Madzsson».

⁴ Nossebro i Essunga s:n, Barne h:d.

⁵ Med Nybro avser skrivaren bron över Nossan på vägen Skara—Vänersborg, 1 km. västsydväst Grästorps stn., Viste h:d.

⁶ Nu Kåltorps herregård i Gerums s:n, Skånings h:d.

⁷ Bron över Flian vid Ardala i Gerums s:n.

⁸ Med Björnebro avses bron över Lidan på vägen Skara—Larv—Alingsås, 3 km. söder Edsvära kyrka, Skånings h:d.

24. Kom H. K. M.^t och hans F. N.^{de} hertigh Johan etc. till Herskabro ¹.
27. Kom H. K. M.^t till Alingzåass, der H. K. M.^t afferdade Kundskaper vtt, huilke blefue een mijl derifrå, af the Dansche förraskede widh pass 40. eller 50. man. Ibland andre war een H. K. M.^{tz} Trompeter Jöns b.^{dt} förskiket medh een Summa Peninger, och hope Klädher, ått Herman Wrangel, Tijdeman Schro, och ått flere andre, som the Dansche hade tilfånga; huilken och blef slagen, Peningerne och annat huadh han hade att föra, ifrå tagen ².

Sid. 31.

28. Fick H. K. Mt Kundskaper, att Juten drogh allt vndan nedher ått Grentzen.
29. Vpryckte H. K. M.^t ifrå Alingzåass tilbake igen ått Jönepingh och blef förskiket Richardh Trompeter till the Danskes Läger, medh breff om quartier. Samma dagh kom H. K. M.^t till Herskebro.
30. Kom H. K. M.^t till Biörnebroo.

Julj.

2. Kom H. K. M.^t till Jönepingh.
4. Kom Richardh Trompeter medh Swar ifrå the Dansches Läger tilbake igen till Jönepingh.
5. Kom H. F. N.^{de} hertigh Johan etc.
8. Kom Jacob Spentz till Jönep[ingh] och war i samma dagh hoos H. K. M.^t till audientz på Slottedh.

Sid. 32.

Jull.

12. Vprychte H. K. M.^t åther ifrå Jönepingh emoot Fienden, och hade sitt Nattläger i Elgerödh.

¹ Med Herskebro avser skrivaren bron öfver Nossan på vägen Larv—Alingsås, 1,5 km. norr S. Härene kyrka, Kullings h:d, Älvsborgs län.

² Denna händelse inträffade några dagar tidigare (Wadén, a. a., sid. 16 not 1).

13. Ifrå Elgerydh till Sandsiö Prästegårdh
14. Ifrå Sandsiö till Huitlanda.
15. Ifrå Huitlanda till Repreda skogh ¹. Samma dagh vtthskickade hans K. Mt Ryttermesteren Nils Assersson medh sine Ryttere, och 200 af Taubens Soldater, på Kundskap ².
16. Fick för:te Nils Assersson och Soldater, af the Dansche tilfånga, 73 personer Tydske Soldater och 50 ihielslagit, widh Kongzbro, som ligger widh Ry ³.
17. I[te]m fick han widh Ennernäss broo ⁴, 115. Ryttere tilfånga af the Dansche, medh deres fulla Rystningh, Hestar, öfuer och Vnder Wärior, huilke woro 2 Cornet, vthi huilke war skrifuit dessa ordh, i dett ene Cornet, Cupidinis est Svadea ⁵ i dett andra, Cum gaudio adeundum, cum victoria abeundum.
Fick för:te Nils, vtaf H. K. M.^t een Guldkädh och 200 daler i förähringh, Förb:te Ryttere blefue förskickede till Borgeläge i Westerährs och Arboga.
18. Fik H. K. Mt Kundskaper af Juten, att han lågh säker ⁶ i Högzby, Samma dagh vprychte H. K. M.^t medh heela Krigz-Sid. 33.
machten een geen wagh ått Högzby, i den acht, att H. K. M.^t hadhe kunnat komma medh sin Krigzmacht i försåt för fienden.
20. Kom H. K. M.^t till Högzby tjdelige om Mårgonen, då war Fienden i den Natten sin Kooss dragen till Rijsby Skantz. Där H. K. M.^t lågh stille i fyra dygn.

¹ Repperda, by i Alseda s:n, Östra h:d, Jönköpings län.

² Nils Assarsson Mannersköld var ryttmästare öfver en Östgötafana (R. Stenbock, Östgöta ryttare 1552—1617, Stockholm 1922, bilaga, s. 25), Reinhold Taube öfverste för ett värvat regemente (Förteckning öfver krigsfolk för vinterfälttåget 1612 — Kra, Militieräkningar 1612 nr 1).

³ Ryd, by i Järeda s:n, Aspelands h:d, Kalmar län.

⁴ Broöfvergång vid Emån, Järeda s:n.

⁵ I kanten är tillskrivet »/: Svedia :/».

⁶ Ordet »säker» är tillskrivet ovanför raden.

24. Fick H. K. Mt Kundskap, att Juten war kommen vnder Jöneköpingh den 23.
Samma dagh oprychte H. K. M.^t ifrå Högzby tilbake igen till Årena ¹.
25. Ifrå Årena till Huitlanda
26. Ifrå Huitlanda till Sandsiö,
Samma Natt hade Juten rycht sin Kooss ifrå Jöneköpingh
27. Ifrå Sandsiö till Siöö ².
31. Ifrå Siöö till Jöneköpingh
Samma dagh kom H. M.^t till Jöneköpingh

Sid 34.

Augusti.

1. Ahnkom hertigen v. Saxen till Jöneköpingh ³.
9. Vprychte hertigen v. Saxen Jesper Madzsson och Reinholdt Taube, medh een hoop Krigzfolk nedher ått grentzen emot fienden.
10. Blef Richardh Trompetere förskikat medh bref till K[onungen] i Danmark,
12. Kom hennes Mt Drotningen till Jöneköpingh, att besökia H. K. M.^t vthi sin swagheet,
20. Kom hertigen v. Saxen, Jesper Madzson och Reinholdt Taube tilbake ifrå Danmark.
Samma dagh förreste hennes Mt Drott[ningen] tilbake ått Nyköping.
22. Blef Vplandz Rytterne förlofuade heem till sitt.
23. Sendes ett Recipisse medh een Danske Trompetere till K[onungen] i Danmarks Rijkz Råd[h] om quartier, skole holles wedh grentzen, den 6 septemb[ri].

¹ Efter »till» skrev diarieföraren först »Jönköping» men strök omedelbart ut detta namn och fortsatte med »Årena», d. v. s. Östra Årena, by i Gårdveda s:n, Aspelands h:d, Kalmar län.

² Nu Sjöö, gård i Eksjö landsförsamling, vid sjön N. Vixen.

³ Hertig Julius Henrik av Sachsen-Lauenburg, make i tredje giftet åt Gustaf II Adolfs kusin Anna, dotter till Gustaf Vasas dotter Katarina och greve Edzard II av Ostfriesland.

29. Ryckte H. K. M.^t ifrå Jöneköpingh till Bogesundh ¹,
där Patrik Ruderfort lågh i Borgelåge med sitt Folk ².
31. Kom H. K. M.^t till Bogesundh.

Sid. 35.

Septemb[ri].

3. Fick Hertigen v. Saxon sin Bestelling opå 200 Ryttere som H. K.^{tt} skulle låthe förwärfue i Lijfland; Och samma dagh förreste ifrå Bogesundh ått Stokholm,
4. Drogh H. K. M.^t tilbake igen ått Jöneköpingh
Om söndagen
6. Efter middagen, Klåckan Tu, fick H. K. M.^t hennes M.^{ts} Drotningens skrifuelsse, Dateret i Gripzholm, att Juten war ankommen i Stokholms Skäriegården medh heela sin Skipsflåtta.
Samma dagh oprychte H. K. M.^t een tijma derefter ått Stokholm.
9. Kom H. K. M.^t sielf Tridie till Stokholm, Klåckan 3 om Natten, och om mårgonen tijdelige Klåkan 5. drogh H. K. M.^t medh Mönikhofuens Soldater ³, emoot fienden till Waxholmen ⁴.

Sid. 36.

Her emillan war H. K. M.^t allt i Stokholm ⁵.¹ Nu Ulricehamn.² Patrik Rutherfort var chef för ett regemente skotska och irländska knektar (Petri, a. a., s. 401).³ Johan Mönnichhofen var en flamländare i svensk tjänst, som blivit sänd till England för att värva folk. Han landsteg i trakten av Trondhjem, marscherade genom Norge och anlände den 31 augusti till Stockholm med en styrka på sex officerare och 685 man (Avlöningslängd för överste Mönnichhofens regemente 1612 — Kra, Militieräkningar 1612, nr 24).⁴ I marginalen nedanför denna notis har diarieföraren skrivit: »N. B. Skall frågas efter, huru H. K. M.^{ts} reese gick vthi Skäriegården, emot fienden, och när han drogh sin Kooss — — —».⁵ Notisen, som står i marginalen å en i övrigt tom sida, torde icke vara riktig. Under tiden 12—19 september utfärdar nämligen Gustaf II Adolf sina brev från Gripsholm, under dagarna 20—21 september från Tynnelsö (RR 1612, fol. 398 ff.).

Sid. 37.

Octob[ri].

13. Blef Richardh Trompeter förskickat ifrå Stokholm medh K. M^{tz}. breff till Danmark.

Sid. 38.

Octob[ri].

18. Blefue Ständerne förskrefne till Stokholm till Rijkz-dagen ¹.
28. Förskref Jute Konungen våre Commissarier nedher ått grentzen, att handla om fridh.

Sid. 39.

Novemb[ri].

3. Kom H. F. N.^{de} hertigh Johan etc. till Stokholm.
6. Begyntes Rijkzdagen.
7. Kom Rijchardh Trompeter tilbake ifrå Danmark.
14. Finge Commissarierne afskeedh att draga till grentzen till Vlfzbäck, att möthe the Danske Commiss[arier] ².

Sid. 40.

Novemb[ri].

28. Wore H. K. M^{tz}. Commissarier till Vlfsbäk ankompe.
29. Stogh H. F. N.^{des} Hertigh Johans etc. och Fröicken Marie Bröllop på Stokholms Slott.
Samma dagh hadhe våre Commissarier förste gången varit tilhopa, medh de danske.

Sid. 41.

Decemb[ri].

4. Vprychte H. K. M.¹ sedhan bröllopet war öfuerståt, nedher ått grentzen, emot Sueriges Rijkets fiender the Dansche.

¹ Skrivaren torde här icke avse, att riksdagskallelsen utfärdades den 18 oktober, ty det skedde redan den 25 augusti, utan att ständerna skulle sammanträda nämnda dag, vilken uppgift finnes i kallelsen (Svenska riksdagsakter, a. del, s. 174).

² Det bör observeras, att såväl instruktionen som biinstruktionen för fredsunderhandlingarna är daterad den 17 november (Axel Oxenstiernas skrifter och brefvexling II: 1, sid. 9 ff.).

7. Höltt H. F. N.^{de} hertigh Johan etc. heemkom öel vthi sitt egit huus på Jerntorget.

Sid. 42.

Sid. 43. **Anno, 1613 Januari.**

Sid. 44. **Januari.**

23. Reste H. K. M.^t ifrå Wernemo tilbake ifrå grentzen ått Jöneköpingh,
 28. Ifrå Jöneköpingh ått Wadstena.
 29. War hans F. N.^{de} hertigh Johan etc. Ankommen ifrå Stockholm, till Wadstena.
 30. Drogh H. F. N.^{de} emot K. M.^t
 Samma dagh, kom H. K. M.^t och hertigen v. Saxen till Wadstena.

Sid. 45. **Februar.**

2. Ahnkom hennes Mt Drottningen, H. F. N.^{de} hertigh Carl Philip etc. samt hans F. N.^{des} hertigh Johans Furstinna och Frw, F. Maria Elizabetha ifrå Stokholm till Wadstena.
 16. Förreste H. K. M.^t ifrå Wadstena till Norby ¹.

Sid. 46. **Februar.**

18. Ifrå Norby till Kåldemo ²,
 19. Ifrå Swinewedh ³ till Örebro.
 23. Ifrå Örebro till Arboga.
 24. Ifrå Arboga till Ulfuesundh ⁴.
 27. Ifrå Ulfuesund till Strömsholm ⁵.

¹ Nu Kungs-Norrby, kungsgård i Brunneby s:n, Bobergs h:d, Östergötlands län.

² Nu Tjällmo s:n, Finspångaläns h:d, Östergötlands län.

³ Nu Svennevads s:n, Sköllersta h:d, Örebro län.

⁴ Nu Kungsör.

⁵ Strömsholms slott, Kolbäcks s:n, Snevringe h:d, Västmanlands län.

Sid. 47.

MartI

1. Kom H. K. M.^t ifrå Strömsholm till Westeråhrs.
4. Kom H. M.^t till Wässby ¹
8. Kom H. M.^t till Arnöö ²
10. Ifrå Arnöö till Stokholm,

Sid. 48.

MartI

-
- ¹ Förmodligen Väsby gård, Kungsåra s:n, Siende h:d, Västmanlands län.
² Arnö slott å ö i Arnöfjärden i Mälaren, Övergrans s:n, Håbo h:d, Uppsala län.

Ingel Wadén.